

TERMÉS

A pataki bibliás fejedelem

Az apa, I. Rákóczi Zsigmond és fia, I. Rákóczi György születésének 450., illetve 400. évfordulója alkalmából történészeink a közelmúltban Szerencsen és Sárospatakon tudományos emlékülést tartottak, méltatva a Rákócziaknak a magyar történelemben és a hazai művelődésben betöltött szerepét.

A Rákócziak szoros kapcsolatban voltak Abaúj, Borsod, Zemplén városaival, községeivel, elsősorban Sárospatakkal, amely a Rákócziak ősi fészkeként ismeretes a hazai köztudatban. A Rákóczi család a XVI. századig a köznemesség közé tartozott. Történelmi szerepük akkor kezdődött, amikor 1517-ben 3000 aranyforintért megszerezték az abauji Felsővadász és Selyeb községet. Innen a Rákócziak „felsővadászi” előneve. A család politikai és gazdasági felemelkedése I. vagy „öreg” Rákóczi Zsigmond szendrői és egri főkapitány nevéhez fűződik, aki Felsővadászon született 1544-ben. Rövid ideig erdélyi fejedelem is volt, de súlyosbodó betegsége miatt lemondott magas méltóságáról, s visszavonult felsővadászi kastélyába. Ott halt meg 1608. december 5-én. Végakaratára szerint a szerencsi református templomban helyezték örök nyugalomra.

Rákóczi Zsigmondnak két fia volt: I. Rákóczi György és II. Rákóczi Zsigmond. A két Rákóczi fiú Lorántffy Mihálynak, a sárospataki vár urának két leányát: Zsuzsannát, illetve Máriát vette feleségül. De Zsigmond és Mária kevéssel a házasságkötésük után meghalt, így a pataki vár és az egész Lorántffy-birtok I. Rákóczi Györgyé és feleségéé, Lorántffy Zsuzsannáé lett. Mindketten igen gondos, takarékos és korszerűen gazdálkodó emberek voltak. Tovább gyarapították és hatalmassá fejlesztették a Rákóczi-vagyont, amely végül 27 erdélyi és felvidéki vármegye területén 466 város és falu hatá-

rában terült el. Hogy milyen nagy gazdaság hírében állt a fejedelmi pár, szemléletesen érzékelteti a pataki kollégium XVII. századvégi professzorának, Csécsi Jánosnak a feljegyzése, amelyben többek közt ez olvasható: „Az erdélyiek közt ez a mondás járta: elvitte pénzünket Patak... A temérdek kincset a Verestoronyban tartották bivalybőrökben, melyeknek szemei gyémántokkal és gyöngyökkel tündököltek.”

Felső-Magyarország leggazdagabb főura volt I. Rákóczi György, akit 1630. november 26-án a segesvári országgyűlés Erdély fejedelmévé választott. Szövetségben a svéddekkel és néhány protestáns fejedelemmel bekapcsolódott a harmincéves háborúba. A magyarországi rendi jogok és a vallásszabadság védelmére hadjáratot indított a Habsburg-zsarnokság ellen. Elfoglalta a Felvidéket, csatlakozott a Brünnt ostromló svéddekhez, hogy együtt vonuljanak Bécs ellen. A háború a linzi békével ért véget.

Birtokainak központja erdélyi fejedelemsége idején is Sárospatak volt, s mindig is Patakot tartották legkedvesebb lakóhelyüknek. Itt őrizték kincseiket, könyvtárukat, levéltárukat. Sokat áldoztak Sárospatakra, s a város gazdasági és kulturális felemelkedésének legszebb korszakát köszönheti I. Rákóczi Györgynek és Lorántffy Zsuzsannának. Folytatták a vár hadi bázissá való építését és bővítését. A Vöröstorony déli oldalához lakópalotát emeltek, az úgynevezett Lorántffy-szármagat. Az 1540-ben épített Perényi-szármagat 1646-ban árkádos loggiával kötötték a Vöröstoronyhoz.

Fontos katonai erősségnek építtette ki I. Rákóczi György a pataki várat. Ágyúöntő és löporgyártó házat létesített, s az egykorú feljegyzések szerint 33 tábori ágyú, 36 tarack, 806 puska és 274 mázsa lőpor jelentette a vár hadifelszerelését. Az ágyúkat állapotokról, madarokról nevezték el, a Rákóczi-címerrel, latin felirattal és az öntés évszámával látták el. Az egyik ágyú latin szövege magyarul így hangzik: „Én vagyok a fülemüle, ki uramnak, tekintetes és nagyságos Rákóczi Györgynek születtem, kinek lakását védem, ellenségeit elijesztetem. Anno Domini 1627.”

„Oly szép életközösséget, mint I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna hitvesi szövetsége volt, keveset ismer a történelem” – méltatja házasságukat életrajzírójuk. Mindkét fiuk: II. Rákóczi György, később erdélyi fejedelem és III. Rákóczi Zsigmond Patakon született és a református kollégiumban tanult. Messze földön híres virágoskertje volt Lorántffy Zsuzsannának Patakon. „Narancsházat” is létesített a várkertben, s büszke volt arra, hogy az „olaszfák” pompás narancsot, gránátalmát érleltek. Egy 1636-ban keltezett levelében boldogan írja férjének: „Kegyelmednek Patakon termelt gránátalmát küldtem. Adja Isten, édes uram, hogy sok esztendeig ehessék kegyelmed ezután is benne.” Nem is késett a figyelmes férj válasza a csatatérről, hogy megkapta a gránátalmát, s hogy azt a környezetében levő főurak igencsak megcsodálták.

Feleségével együtt sokat áldoztak a magyar kultúra fejlesztésére. Támogatták a debreceni, nagyvárad, kolozsvári, gyulafehérvári, elsősorban pedig a sárospataki kollégiumot. A jeles diákokat ösztöndíjjal holland és angol egyetemekre küldték. A pataki kollégiumba tudós tanárokat hívtak, így férje halála után a fejedelemasszony a kor világhírű pedagógusát, Comeniust, aki 1650-1654 között tanított Patakon. „Közös asztalokat”, menzát létesítettek a kollégiumban, hogy a szegény, tehetséges diákok ingyen tanulhassanak. A református egyházakat templomok építésével, harangok adományozásával támogatták. A pataki református templomban ma is messze száll a Rákóczi György által adományozott öreg harang istentiszteletre hívó szava.

Szerette, gyűjtötte a könyveket a fejedelem. Külföldi útjairól sohasem tért haza anélkül, hogy néhány új kiadású könyvet ne hozott volna magával. A várbeli Rákóczi-könyvtár – a fennmaradt jegyzék szerint – mintegy 3500 kötetből állt. Ezt férje halála után Lorántffy Zsuzsanna és fia, III. Rákóczi Zsigmond a kollégiumnak adományozta. Így a kollégium akkori 1000 kötetes könyvtára 4500 kötetre gyarapodott, amelyhez fogható az 1600-as években sem Magyar-, sem Erdélyországban nem volt, de még Európa más országaiban is kevés helyen dicsekedhettek ekkora könyvállománnyal.

Igen érdekesek azok a pataki feljegyzések, amelyek arról tanúskodnak, hogy Rákóczi György könyvtárának gyarapítására szerette volna megszerezni Mátyás király híres Corvin-könyvtárát is, amely Buda elfoglalása után egy ideig még a várban maradt. Az első levelet ebben az ügyben 1632. augusztus 10-én írta követének, Szalánczi Istvánnak, közölte vele, hogy Zólfikár agának hajlandó 100 aranyat adni, ha eredményesen közbenjár a szultánnál „a Budán levő sok szép régi deák könyvek” megszerzése érdekében.

Pár hónap múlva a 100 aranyon kívül még egy gyönyörű gyémántgyűrű is ígért a török agának, „csak a Budán levő könyvek ideszerzésében hasznosan munkálkodjék”. Az aga tanácsára a fejedelem a corvinák ügyében magának a szultánnak is levelet írt, s ebben többek között ekként érvelt: „Mivel a könyvek ott való tartásában semminemű haszna nem lehet hatalmasságnak, sem azok kiadattatásában kára, nagy alázatossággal esedezem, méltóztassék hatalmasságnak azokat kiadatni, hadd ne kellessék országunk fiait sok költséggel az németek között felneveltetni.”

Tehát Rákóczi György a magyar ifjúság oktatásának elősegítésére is gondolt a corvinák visszaszerzésére tett kísérletével. Később Mikó Ferenc, majd Keresztessy Pál főkövetek is eljártak a fejedelem megbízásából a török szultánnál. Egy másik levelében többek között ezt írja követének: „Ha lehet, tegyen érte, nyerhesse meg a császártól, adassa ide a könyveket ő hatalmassága, ott is csak az moly emészti őket, semmi hasznát nem vehetik.”

A szultán ötezer tallért kért a még meglévő corvinákért. Bár a fejedelem soknak találta az összeget, de még ezen az áron is megvásárolta volna. Mi volt végül is az oka, hogy a híres Bibliotheca Corvina könyveit mégsem sikerült megszereznie, nem tudjuk, bár a pataki kollégium egykori tudós főkönyvtárosa, Harsányi István teológiai professzor sokat kutatott utána. Pedig ha a corvinák akkor Patakra kerültek volna, nem lennének ma a magyar kultúrának és könyvművészetnek ezek a felbecsülhetetlen értékű remekei szétszórva szinte az egész világon.

Rákóczi György nemcsak gyűjtötte, hanem olvasta is a könyveket, elsősorban a Bibliát. Feljegyzés tanúsítja, hogy az Ótestamentumot 13-szor, az Újtestamentumot 32-szer olvasta el. Minden reggel két-két fejezetet olvasott el belőle. A Lukács szerinti evangélium végén ez a saját kezű bejegyzés olvasható: „Az én kegyes Istenemnek kegyelmes engedelmeiből végeztem el ez könyvnek olvasását Patakon reggel 6 és 7 óra között.” Életének irányító jelmondatául a Rómabeliekhez írott levélnek ezt a mondatát választotta: „Non est currentis, neque volentis, sed miserentis Dei.” Szabadon fordítva: nem a sietés, sem az akarás, hanem a könyörülő Isten dönti el dolgainkat.

Sárospatak dicsőült ura, a református kollégium mindmáig legnagyobb patrónusa, I. Rákóczi György 1593. június 8-án született Szerencsen, és 1648. október 11-én 55 éves korában halt meg Gyulafehérváron, s ott is temették el.

Hegyi József

Csíkszéki pogánydúlások a XVII. században

Erdély fejedelme II. Rákóczi György 1657-ben hadjáratot indított a lengyel trón megszerzéséért. Félévvel később a fejedelem szövetségesei; a kozákok és a svédek kivonultak a lengyel földről. Az erdélyi hadak helyzete, amelyeket moldvai és havasalföldi segédcsapatok is elkísérték (Gheorghie Stefan, illetve Constantin Serban idején), csakhamar kritikussá, sőt tragikussá vált. Az egész hadsereg, amelyben már csupán